

Un francez românofil – Paul Gaultier – și o raritate bibliografică: *Tragedia românească*¹

Theodor Rogin*

Marea Unire – ideal național de veacuri al popoului român – s-a împlinit cu prețul imensului sacrificiu de sânge din Primul Război Mondial. Iar sacrificiul acesta nu a rămas fără ecou, pentru că...

...a fost odată ca niciodată... pe când românii reușeau ca, în favoarea proiectelor lor național-istorice – Unirea de la 1859, independența de stat și, desigur, Marea Unire –, să-și atragă sprijinul unor țări care, atunci ca și acum, contau în politica MAJORĂ a Europei. S-a scris frecvent și pertinent despre rolul Franței, despre intervențiile ei mereu oportune în beneficiul României, despre suportul moral, politic și logistico-militar pe care i l-a acordat acesteia în momente istorice de răscruce. Este arhicunoscută, apoi, fascinația noastră, deseori mimetică, pentru tot ce producea Hexagonul – și aceasta nu doar în faza de constituire a culturii române moderne. A existat un schimb constant și, de la un punct încolo, *reciproc* de valori între cele două țări, România devenind, la rândul-i, un furnizor de talente și competențe în varii domenii: literatură, muzică, arte plastice, filosofie, știință... S-a vorbit și se va mai vorbi despre aceste lucruri, pentru că Franței, asemenea oricărei țări cu un trecut deopotrivă complex și strălucit (pe toate planurile), dar având de înfruntat, pe de altă parte, provocările prezentului, trebuie să știi să-i captezi și să-i menții treaz interesul pentru „tine” și cauzele „tale”. Care, pentru o maximă eficiență a răspunsului, s-ar cuveni să fie cauze COMUNE. Și JUSTE. Așa cum a fost Primul Război Mondial (cu mizele lui... nobile), pe care tot francezii l-au supranumit – din lipsa unui termen de comparație, la vremea aceea – *la Grande Guerre* (Războiul cel Mare).

Cele de mai sus pot fi regăsite într-o pledoarie franceză – a câta, oare? – față de cauza României,

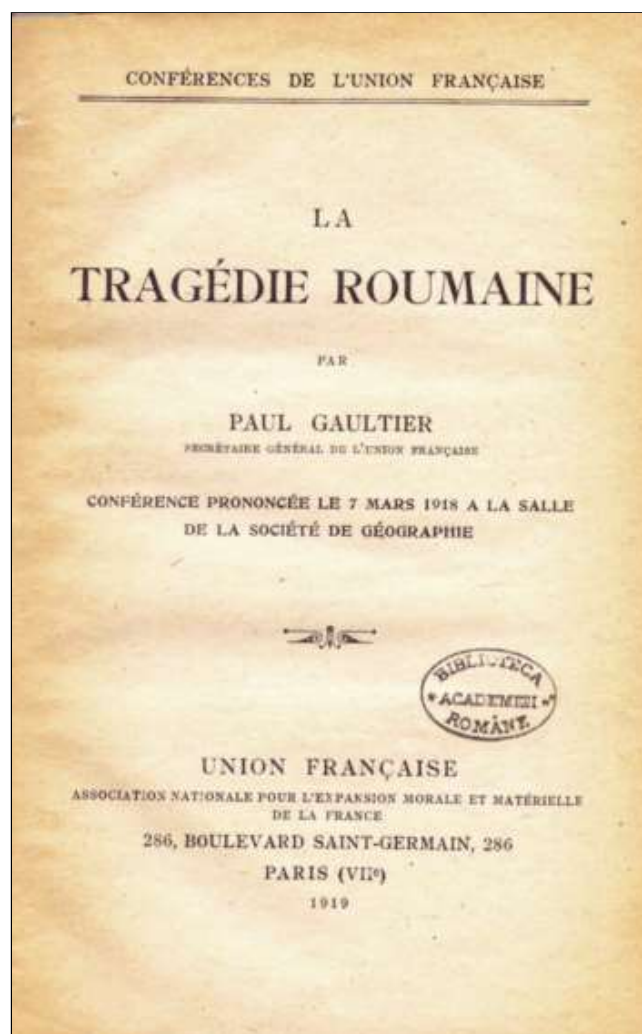
față de idealul ei de unificare națională „in integrum”, pledoarie care, adusă acum în discuție, merită cu prisosință atenția noastră. Cel care i-a dat glas, **Paul Gaultier** (1872–1960), a fost o personalitate a epocii lui: posesor a două diplome universitare, profesor de filosofie la Colegiul Stanislas (1900), director la „Revue politique et littéraire” (1919–1939), conducător al colecției de „filosofie științifică” de la Editura Flammarion (din 1932), dar și scriitor prolific: cărțile sale, fie ele despre artă și filosofia artei (*Le Rire et la caricature*, 1906; *Le Sens de l'art*, 1907), despre etnopsihologie și morală (inspirate de experiența războiului: *La Mentalité allemande et la guerre*, 1916; *La Barbarie allemande*, 1917; *Leçons morales de la guerre*, 1919) ori consacrate pur și simplu Franței, sub diverse aspecte (*Les Maîtres de la pensée française*, 1921; *L'Avenir de la France: les maux, les remèdes*, 1925; *L'Âme française*, 1936; *La France et la civilisation contemporaine*, 1941), au fost prefațate de nume rezonante ale vieții publice franceze: Sully Prudhomme – primul laureat Nobel pentru literatură, Émile Boutroux ori Louis Barthou (toți academicieni). O activitate prodigioasă, prin care și-a atras înalte recunoașteri oficiale: premiat de Președintele Republicii (1915), de Academia Franceză (1906, 1909, 1913) și de Academia de Științe Morale și Politice (1907, 1911), al cărei membru devine în 1929, a fost investit, în 1954, Mare Ofițer al Legiunii de Onoare.

Paul Gaultier a rostit conferința *La Tragédie roumaine*, așa cum se poate citi pe pagina de titlu a variantei tipărite (32 p.), în calitate de secretar general al Uniunii Franceze – „asociație națională pentru propășirea morală și materială a Franței” –, funcție care îi fusese încredințată în plin război (1916).

Demnă de remarcat, din capul locului, este data ținerii conferinței: **7 martie 1918**, așadar la două (!) zile după încheierea Păcii de la Buftea (definitivată prin umilitoarea Pace de la București, 7 mai) și cu trei zile înainte de retragerea Misiunii Militare Franceze din România, dar și anterior alipirii celor trei provincii istorice la Vechiul Regat². După cum la fel de interesante se dovedesc ultimele pagini ale textului, dar asupra lor voi reveni, firesc, la finele acestui parcurs.

Conferința debutează prin evocarea unei vizite prim-antebelice (*avant la guerre*) a autorului însuși, la București. Dincolo de „tușele de culoare locală” și de cerul ei „deja oriental”, capitala noastră l-a surprins în mod plăcut tocmai prin similitudinile între România și Franța descoperite la tot pasul, în: arhitectură, modă, *savoir vivre*, simpatia românilor pentru francezi manifestându-se nu numai în virtutea asemănării „de temperament și de caracter” dintre cele două popoare, dar îmbrăcând, mai presus de orice, forma unei insașiabile apetențe culturale francofone, pe care Paul Gaultier o semnalează cu superlativă admirație: „Niciunde n-am pomenit să se vândă și să se... citească atâtea lucrări serioase [istorice, științifice și filosofice], *chiar și de către femei*, care, în România, se vădesc a fi *deosebit de instruite*” (subl. n. – Th. R.). Tot el citează o glumă, o zicală *à propos* de faptul că nu exista celebritate românească pe care să n-o întâlnești, de mai multe ori pe an, pe bulevardele capitalei franceze: *Quand on est enrhumé à Paris, on éternue à Bucarest*. (Îi las cititorului satisfacția unei tălmăciri cât mai... libere.) Este limpede că România și Franța trăiau în ritmul aceleiași *Belle Époque*, peste care avea să cadă, cu brutalitate zdrobitoare, cortina de foc și sânge a Marelui Război.

Conferențiarul se referă apoi la originea latină a românilor (cu exemple lingvistice), trece în revistă istoria tumultuoasă a Principatelor – printr-o suită de elemente de geopolitică, relevante mai ales în ce privește statutul schimbător al Transilvaniei de-a lungul timpului –, ca să ajungă, destul de rapid, la Consiliul de Coroană de la Sinaia, din 4 august 1914, când s-a decis neutralitatea României atât în raport cu Puterile Centrale (de care țara noastră era legată prin tratatul de alianță secret din 1883), cât și față de Antantă. Schimbarea de optică și de opțiune aveau s-o aducă moartea lui Carol I și urcarea pe tron a regelui Ferdinand. Faptele istorice, aureolate de dramatismul alegerilor făcute „la vârf” (cazul noului suveran) și, doi ani mai târziu, de tragismul

Colecția Bibliotecii Academiei Române

jertfei supreme a militarilor români pe câmpul de onoare sunt bine cunoscute astăzi, nu numai istoricografilor, dar și acelor conaționali interesați de istoria patriei noastre. Evenimentele fiind nu doar recente (unele – încă în derulare), ci și foarte dureroase, Paul Gaultier are posibilitatea să perceapă „la cold”, dar să analizeze „la rece” frământatul climat politic românesc și european din preajma conflagrației, să evoce dramaticele răsturnări de situație, cum ar fi: intrarea României în război alături de Antantă, hotărârea oficialităților de a părăsi *in extremis* capitala și de a se refugia la Iași, ocuparea aceleiași capitale de către germani, trădările repetate ale aliaților ruși, anterioare chiar izbucnirii revoluției bolșevice etc. Tot el furnizează *en détail* efectivele armatelor implicate în operațiunile de pe diverse fronturi, pune sub lupă mișcările de trupe, deciziile tactico-strategice, bătăliile câștigate și pe cele cu final dezastruos ș.a.m.d. Autorul nu dezvăluie sursa informațiilor și a cifrelor, așa de concrete, pe care le

vehiculează – accesibile, îndeobște, celor cu statut „special”, implicit corespondenților de război³. Paul Gaultier le putea obține din postura de atașat voluntar pe lângă Ministerul de Război de la Paris (dobândită în 1914). Pentru că are exprimarea sigură a cuiva foarte... implicat: „În vreme ce germanii își făceau intrarea în București, armata română, epuizată, demoralizată și lipsită de mijloace, se retrăgea în Moldova, dincolo de Siret, unde avea să se reorganizeze grație eforturilor conjugate ale generalului Prezan și ale compatriotului nostru generalul Berthelot” (p. 18, subl. n. – Th. R.). În discursul lui Gaultier se perindă, de altminteri, mai toate personalitățile politice și militare ale momentului: regii Carol și Ferdinand, regina Maria, P.P. Carp, Titu Maiorescu, Al. Marghiloman și Ion I.C. Brătianu, generalii Al. Averescu și Dumitru Iliescu (*mon ami*, după cum și-l asumă conferențiarul), pentru ca, în partea adversă, să ne „ciocnim” de Boris Stürmer⁴ și de comandanții redutabilei armate germane, între care August von Mackensen și Erich von Falkenhayn. Cuvintele rostite de unii dintre acești protagoniști, pentru a-și motiva opțiunile mai mult sau mai puțin conjuncturale, sunt citate cu dezinvoltă fidelitate. Cele mai incitante, pentru noutatea lor în epocă, sunt fragmentul dintr-o „notă semnată Polivanov⁵ și publicată de Troțki” (p. 17) și, îndeosebi, analiza

exactă de la p. 23: „Când guvernul lui Lenin și Troțki, încheind pace separată cu Puterile Centrale, și-a trădat aliații în bloc și definitiv, România fiind oricum trădată [de ruși] în patru momente diferite, acest mic regat s-a văzut lăsat pradă celei mai îngrijorătoare situații. Intrată în război alături de Antantă, pentru apărarea dreptului [la existență] și a libertății sale în raport cu imperiile cotropitoare și, în speță, ca să-și smulgă frații transilvăneni din ghearele acestora, *România rămâne marea victimă a actualului război*” (subl. n. – Th. R.). Dat fiind că Europa întreagă trecuse printr-un carnagiu devastator, și afirmația lui Gaultier se păstrează în cadrele obiectivității, țara noastră pierzând pe câmpul de luptă mai mult de 3% din populația sa.

Așa cum afirmam mai sus, un interes particular prezintă ultimele pagini ale conferinței, în care autorul face un relativ amplu și amănunțit „inventar” al bogățiilor, insuficient ori slab exploatate, deținute de țara noastră: cereale, fond forestier, pește, sare, petrol („cele mai bogate zăcăminte din Europa Centrală”), arătând stadiul mai curând incipient al multora dintre industrii și invitându-i pe antreprenorii francezi (investitorii – le-am spune noi astăzi) să reflecteze serios la o Românie învingătoare ca la o sumă de oportunități pentru afacerile lor viitoare. Pentru un plus de persuasiune, îi avertizează că,

Imagine din avion a Palatului de la Versailles, luată în ziua semnării Tratatului de Pace cu Germania, 28 iunie 1919

Colecția Th. Rogin

dacă nu acționează prompt, riscă să fie devansați de capitaliștii germani care, și anterior războiului, controlau o serie de sectoare din economia românească. Deși, după cum am arătat deja, România era sau *părea* încă departe de a fi câștigat partida, tocmai pentru că nici Marele Război nu luase propriu-zis sfârșit, îndemnurile conferențiarului ne pun pe gânduri prin aplombul lor vaticinar: „Nu trebuie ca, odată obținută victoria, această situație să se repete. De noi depinde ca ea să nu se repete și, pentru aceasta, ajunge ca Franța să înțeleagă că are interesul major să ajute și să contribuie la dezvoltarea României care, țară mică înainte de război, va deveni, pentru că o merită și pentru că așa este drept, *România Mare*, prietena și aliata noastră în Europa de Est etc.” Mă uit iar la data conferinței (**martie 1918**), ca să(-mi) pot explica mai bine „vizionarismul” textului: Unirea, spiritul ei, plutea în aer ca o pagină deocamdată nescrisă, dar inevitabilă ca legitate istorică, precum triumful virtual al Binelui, în ansamblul său. De aceea, pledoaria finală a lui Gaultier constituie un apel neechivoc, emoționant în solidaritatea lui pro-românească, la conștiința decidenților politici ai Marilor Puteri:

- *Anticipează* actul unionist și solicită sprijin (francez, internațional) întru *consfințirea* lui, în perspectiva viitoarelor tratate de pace⁶.

- *Garantează* că, odată întregită, România „va întrupa, mai mult ca oricând [...], civilizația latină în estul Europei [...], cu tot ce implică ea ca aspirație spre ideal și generozitate”.

A(m) fost odată ca niciodată...

Note

¹ *La Tragédie roumaine*, par Paul Gaultier, secrétaire général de l'Union Française. Conférence prononcée le 7 Mars 1918 à la Salle de la Société de Géographie. Paris,

1919 (Conférences de l'Union Française). O putem socoti *raritate*, întrucât nu apare nici în bibliografiile curente ale autorului (cu excepția gallica.bnf.fr), nici în bibliografiile (românești) dedicate Primului Război Mondial. Figurează, în schimb – dar într-o formă contrasă –, ca *Introduction* la vol.: **La Roumanie. Conférences faites à l'Union Française**, par: MM. Lacour-Gayet, De Martonne, Jean Richepin, Charles Diehl, R.-G. Lévy, Mircea Djuvara. Sous la présidence de: Paul Painlevé, S.A.I. le Prince Bonaparte, Louis Barthou, René Viviani, Gaston Doumergue. Paris [după 1920]. 283 p. (Bibliothèque de l'Union Française).

² **Basarabia** (9 aprilie), **Bucovina de Nord** (28 noiembrie) și **Transilvania** (1 decembrie).

³ Cum a fost cazul cu **Charles Stiénon** (1883–?), din ale cărui articole tipărite în „Le Correspondant”, sub titlul *Le Mystère roumain*, citează la p. 16–17 [articole reunite în vol. *Le Mystère roumain et la défection russe. Avec neuf cartes*. Paris, Librairie Plon, 1918. 340 p. + 3 f. pl.]. **N.B.** Titlul abia menționat reprezintă, fără doar și poate, una dintre cele mai vaste și mai detaliate mărturii contemporane despre Marele Război, așa cum s-a desfășurat el pe teritoriul românesc. Textul lui Stiénon este datat, în final, tot *Paris, mars 1918*, ceea ce demonstrează că a fost vorba de o acțiune *concertată* a intelectualității franceze, de susținere a țării noastre, aflate într-un moment de cumpănă. Cele două cărți – *La Roumanie* și *Le Mystère roumain...* – s-ar fi cuvenit traduse și publicate în anul acesta aniversar. Poate la Centenarul următor...

⁴ **Boris Vladimirovici Stürmer** (1848–1917), om politic rus, ministru de Interne și, ulterior, de Externe, a urmărit, potrivit conferențiarului și istoricilor în genere, scoaterea din joc a României, prin ordinul dat generalului Brusilov de a pune capăt ofensivei rusești pe frontul de Est („ofensiva Brusilov”, printre cele mai sângeroase din istoria lumii), deci și ajutorului acordat armatei române în cucerirea Transilvaniei.

⁵ **Alexei Andreevici Polivanov** (1855–1920), general rus de infanterie, ministru al Apărării între iunie 1915 și martie 1916. A demisionat la presiunile împărătesei Alexandra Feodorovna. **Charles Stiénon**, care transcrie integral nota apărută în „Pravda” la 7/20 nov. 1916 (v. mai sus, op. cit., p. 220–228), consideră, cu argumente cronologice, că autorul ei ar fi un „tiz” al generalului Polivanov.

⁶ Ceea ce s-a și întâmplat: la **Paris**, în 1919; la **Trianon**, în 1920.